

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA
Handledare: Karl Magnus Johansson
C-uppsats
Statsvetenskap

VT 2006

Civilsamhället i Estland och Ryssland

– en jämförande fallstudie

Sophia Prosell

Abstract

Civil society in Estonia and Russia – a comparative case study

Author: Sophia Prosell

The aim of this study is to investigate differences that exist in Estonia and Russia with regard to civil society, democracy and corruption and try to find out what can be possible causes to the vast differences in these two countries. Many political scientists claim that civil society plays a key role in democratic transitions. This paper takes its point of departure in 1991, when the Soviet Union collapsed and Estonia and Russia became independent. Since then Estonia has had a flourishing economy which attract many foreign investments, with Sweden as the greatest investor. The country has also managed well to adjust quickly from totalitarianism to democracy. This paper also addresses issues with corruption as it is a major problem in Russia and affects every day life in society. My results show that since Vladimir Putin came to power, Russia has got a higher degree of corruption and the evolution of democracy has gone backwards. I also found that there is a lack of social capital in the Russian society. In Estonia however, the results show that the country now has a well-functioning democracy. The legal environment for NGOs has steadily improved since Estonia became member of the EU. However, there still remain some deficit with regards to being a participating democracy at the grass-root level within the civil society. The theories used in this paper are Heidenheimer's theory on corruption and Robert Putnam's institutional theory on horizontal organization and social capital. The methods used are comparative case study and most similar systems design.

Key words: Estonia, Russia, corruption, social capital, civil society, democracy

INNEHÅLL

1. Inledning.....	1
1.1 Problemformulering	2
1.2 Syfte och frågeställningar.....	3
1.3 Metod	3
1.4 Material	5
1.5 Källkritik.....	4
1.6 Validitet och reliabilitet.....	5
1.7 Avgränsningar	6
1.8 Tidigare forskning.....	6
1.9 Begreppsdefinitioner.....	8
2. Teoretiskt ramverk	8
Teoridiskussion.....	9
3. Estlands samhällsutveckling.....	11
Civilsamhällets roll.....	13
4. Samhällsutvecklingen i Ryssland.....	15
Civilsamhället i Ryssland.....	17
Korruptionen.....	18
5. Analys.....	20
6. Slutsatser och diskussion.....	26
7. Källförteckning.....	29

1. Inledning

Livskraften och uthålligheten i en demokrati beror inte enbart på fria val, utan även på ett deltagande samhälle. Detta innebär ett frivilligt utbyte mellan staten och enskilda medborgare som är organiserade i olika typer av intressegrupper, välgörenhetsorganisationer, stiftelser, idrottsföreningar och så vidare. Dessa icke-vinstdrivande organisationer eller icke-statliga organisationer (NGOs), bildar ett utrymme för självorganisering mellan stat, marknad och privata sfärer som ger utrymme för allmän diskussion, konflikter och dialog mellan individer och grupper, som bidrar till det allmännas bästa. Genom att skapa social stabilitet, pluralism, allmänt förtroende och respekt för lagarna, så bidrar de till att stärka demokratin.¹

Frivilligorganisationerna kallas också för den tredje sektorn och deras funktioner är att underlätta integration, socialisation och att artikulera intressen, som har potentialen att förstärka demokratin. I synnerhet på den lokala nivån, så kan den tredje sektorn bidra till moderniseringen av demokratiskt styre genom att möjliggöra deltagande, representation och samordning om det finns en positiv och stödjande samhällsstruktur.² Öppenhet, förtroende, åsiktsfrihet, jämlikhet, rättvisa och uthållighet är nödvändiga förutsättningar för det goda samhället som människor vill tillhöra.³

När Sovjetunionen upplöstes 1991 blev Estland och Ryssland suveräna stater som strävade efter ekonomisk tillväxt och demokrati. Estland har sedan dess blivit ett mycket intressant, expansivt och attraktivt land för bl.a. svenska företag på senare år. Under århundraden var de kulturella, politiska och ekonomiska kontakterna över Östersjön omfattande. Efter Berlinmurens fall 1989 har många i Sverige återupptäckt dessa kontakter och företag och politiska partirepresentanter m.fl. reser till Estland i allt större omfattning. Därtill är Sverige och Finland de utländska länder som investerar mest i Estland. Några anledningar till det är bland annat att Estland inte har några bolagsskatter och dessutom har lägre löner än i flertalet EU-länder. Branscher där Sverige hävdar sig bra är IT, telekommunikation, elektronik, textil och energi. Skandinaver styr och dominerar alltmer av det estniska näringslivet, som till större delen numera är privatiserat.⁴

¹ Götz & Hackman, 2003. *Civil Society in the Baltic Sea Region*: 83

² Götz & Hackman, 2003. *Civil Society in the Baltic Sea Region*: 85

³ www.students.washington.edu/dancus/060513

⁴ *Dagens Industri* 031205

En studie från Exportrådet visar att en etablering i Baltikum ofta är enklare än i Ryssland eller Polen. Det stora intresset för utlokalisering av svensk produktion håller i sig. Vidare har Exportrådets Tallinnkontor valt att satsa på tre viktiga områden under de närmaste åren: musikindustrin, miljöteknik och design med tonvikt på konsumentvaror. Exportrådet har under de senaste åren hjälpt mindre svenska företag att kunna etablera sig runt Östersjön med hjälp av pengar från regeringens så kallade Östersjömiljard.⁵ Även Ryssland har på senare år blivit mer intressant för utländska investerare och affärsetableringar. Dock har landet fortfarande svåra och djupa samhällsproblem med exempelvis en omfattande korruption och stora brister i demokratin.⁶ De senaste årtionden har statsvetarna alltmer intresserat sig för det civila samhällets betydelse. Civilsamhället omfattar de frivilliga sammanslutningarna och de band mellan människor som fostrar aktiva medborgare och oberoende. Forskningen om det civila samhället lägger fram starka argument för att medborgarkultur uppstår före de demokratiska institutionerna och att den starkt främjar uppkomsten av en fungerande demokrati.⁷ I Östeuropa är organisationsväsendet svagare än i andra övergångsländer. Detta beror på att det kommunistiska systemet inte tolererade autonoma organisationer. Organisationer stärker stabiliteten genom att stärka civilsamhället och skapa ett självstyrande handlingsutrymme utanför staten. Starka men samarbetsvilliga och ansvarsfulla intresseorganisationer är alltså viktigt för att säkerställa demokrati.⁸ Fred, regionbyggande och demokratisering av den politiska sfären är hörnstenarna i ett civilsamhälle.⁹

1.1 Problemformulering

Sedan Sovjetunionens kollaps 1991 har Estland och Ryssland antagit nya egna politiska system och nya institutioner, vilket har varit en transitionsprocess som inte har löpt friktionsfritt. På senare år har båda länderna blivit intressanta för utländska affärsetableringar. Men utländska investerare kan dock möta många hinder och problem såsom korruption och hög brottslighet i både Estland och Ryssland. Trots att Estland och Ryssland har en gemensam bakgrund i det forna Sovjetunionen, så har länderna utvecklats ganska olika. Estland är den av de före detta sovjetstaterna som har utvecklats snabbast politiskt, ekonomiskt och teknologiskt med många utländska investeringar. Detta kan jämföras med Ryssland som inte alls haft

⁵ ibid

⁶ passim

⁷ Larsson, 1997. *Jämförande politik*: 46 f

⁸ Larsson, 1997. *Jämförande politik*: 85

⁹ Götz & Hackman, 2003. *Civil Society in the Baltic Sea Region*: 176

samma gynnsamma utveckling, vare sig ekonomiskt eller politiskt. En viktig orsak till detta kan vara att i Estland finns det mer medborgaranda, socialt kapital och större förtroende för myndigheter än vad som är fallet i Ryssland. Korruption är betydligt vanligare i Ryssland än i Estland och många menar att demokratiutvecklingen har gått tillbaka sedan Vladimir Putin kom till makten.¹⁰ Civilsamhället spelar en viktig roll för att skapa och upprätthålla demokrati i ett land. Medan Estland har fått ett relativt välfungerande civilsamhälle, så har förutsättningarna för ett välmående och pluralistiskt civilsamhälle i Ryssland försämrats under de senaste åren. Putin har nyligen antagit en lag som förbjuder frivilligorganisationer i Ryssland som får bidrag från utlandet.¹¹

1.2 Syfte och frågeställningar

Mitt syfte med denna uppsats är att med utgångspunkt av de valda teorierna, finna möjliga orsaker och att klargöra vilka faktorer som ligger bakom att Estland har haft en mer gynnsam politisk och ekonomisk utveckling till skillnad mot Ryssland. Jag vill göra en jämförande fallstudie för att belysa vilka skillnader i det civila samhället, demokrati och korruption som finns mellan dessa länder och vad skillnaderna kan tänkas bero på.

För att kunna uppfylla syftet har jag valt följande frågeställningar:

Hur fungerar civilsamhället i Estland och Ryssland?

Vad har hänt med demokratiutvecklingen och korruptionen i Ryssland och Estland?

1.3 Metod

Den metod som jag har valt är en komparativ fallstudie. En framkomlig väg för generalisering är komparativa studier av olika fenomen. Komparativ metod som historiskt sett ligger till grund för allt systematiskt vetenskapligt studium har ett eget tillvägagångssätt. Jag har valt att göra en komparativ fallstudie mellan Estland och Ryssland för att försöka kunna klargöra orsaker och samband. Jag tycker att det är intressant att undersöka dynamiken mellan staten, civilsamhället och marknaden och hur de påverkar varandra. *Most similar systems design* är idag en vanlig metod som forskare använder inom komparativ politik. Anledningen till detta

¹⁰ www.worldbank.org 060108

¹¹ passim

är att den försöker manipulera de oberoende variablerna genom ett urval av fall och för att kontrollera yttre avvikelser eller motsägelser genom samma medel. En annan viktig innebörd med denna metod är att varje variabel som skiljer sig från de andra är lika sannolik att vara källan till den varierande observationen hos dem. Således kan varje uppsättning av observationer från denna forskningsdesign överbevisas med ett stort antal möjliga och rimliga förklaringar, varav ingen kan uteslutas. The most similar design kan eliminera ett antal möjliga förklaringar, men metoden tillåter också och kan misslyckas med att hantera ett stort antal.¹² Vidare möjliggör the most similar design för forskare att undersöka olika former av relationer mellan oberoende och beroende variabler och är därför lämplig för olika typer av frågeställningar. The most similar design är dessutom lämplig när syftet med forskningen inte så mycket är att finna *orsaken* till ett särskilt fenomen, utan istället vill förklara genom att studera ett intressant fenomen och bättre försöka förstå något av dess natur.¹³

I den komparativa forskningen kan man urskilja två huvudlinjer för jämförelser. Den ena linjen innebär att man jämför likartade länder med varandra. Då riktas intresset naturligt nog mot att undersöka och förklara skillnader. Den andra huvudlinjen innebär att man undersöker länder som är mycket olika varandra. Genom att kontrastera länder mot varandra ser man tydligare orsakerna till skillnaderna men också de grundläggande likheter som kanske finns. Det vanligaste i den komparativa forskningen är att man inriktar sig på grupper av länder som liknar varandra i viktiga avseenden. Enligt Reidar Larsson finns det åtminstone tre fördelar och möjligheter med den komparativa metoden. För det första ökar förståelsen av politik i det egna landet genom jämförelser med andra länders politik. Många forskare menar också att vi då också lättare kan upptäcka och motverka vår egen etnocentrism. För det andra får vi möjlighet att pröva hypoteser och bilda teorier om de villkor som leder till uppkomsten av särskilda fenomen. För det tredje kan man, möjligen, göra förutsägelser om i vilka länder som ett särskilt fenomen kan väntas uppstå.¹⁴

Fallstudier bidrar på ett unikt sätt till vår kunskap om individuella, organisatoriska, sociala och politiska fenomen. I korthet tillåter fallstudien en undersökning att behålla de holistiska och meningsfulla karaktärsdragen som verkliga händelser har. De fördelar som finns med fallstudien är bland annat dess unika förmåga att hantera en stor variation av bevis som t.ex. dokument, föremål, intervjuer och observationer. Dessutom ger fallstudien möjlighet att

¹² Peters, 1998. *Comparative Politics Theory and Methods*: 37 ff

¹³ *ibid.* s.56

¹⁴ Larsson, 1997. *Jämförande politik*: 9 f

jämföra empiri med teorier. Enligt Yin ger fallstudier också möjligheten att undersöka samtida fenomen i verkliga sammanhang, speciellt när förhållanden däremellan inte är tydligt preciserade. Fallstudier lämpar sig väl för undersökningar som ämnar förklara de samband som finns i världen och som är för komplexa för att använda sig av experiment och surveyundersökningar.¹⁵ Nackdelar med fallstudien är att det kan finnas brister i noggrannhet och att partiska åsikter kan påverka innehållet och slutsatserna. Dessutom kan det ibland vara svårt att åstadkomma generaliserande resultat i fallstudien.¹⁶

1.4 Material

Mitt urval och min avgränsning av material omfattar tidsperioden från 1991, i samband med Sovjetunionens upplösning fram till nutid. Fördelar med mitt material är att det finns mycket material om ämnet. Jag har enbart använt sekundärkällor, som består av litteratur, tidningsartiklar och databaser som t.ex. Worldbank och Transparency International, tidningsartiklar och internetkällor. Materialet har analyserats utifrån ett tolkande perspektiv, där jag har försökt förstå de sammanhang och helheter som jag söker i problemformuleringen. Vidare lämnar ett tolkande perspektiv större spelrum för författaren att diskutera och fundera kring de uppgifter som man har fått fram i undersökning.

1.5 Källkritik

Det kan vara en brist och nackdel att jag endast har använt material som har bestått av sekundärkällor, i synnerhet om vissa av dem är tendensiösa. Men jag anser att de källor som jag har valt anses i allmänhet vara seriösa och tillförlitliga.

1.6 Validitet och reliabilitet

Validitet innebär att man verkligen mäter det man avser att mäta. I denna uppsats kan den anses vara hög då jag har haft tillgång till ett ganska brett material sekundärkällor, som har kunnat besvara min frågeställning. Ett validitetsproblem uppstår genom att forskaren arbetar på två plan, dels det teoretiska, där syftet formuleras och dels det empiriska planet då undersökningsmaterialet samlas in. Det är viktigt att dessa två nivåer kopplas samman och att samma begrepp används i de bägge nivåerna. Annars skadas begreppsvaliditeten i

¹⁵ Yin, 1994. *Case Study Research, Design and Methods*: 13 f

¹⁶ *ibid.*s.3 ff

undersökningen.¹⁷ Genom att formulera ett tydligt syfte hoppas jag kunna underlätta mitt empiriska arbete och därmed minska risken för att begreppsvaliditeten bli låg.

Hög reliabilitet existerar om två oberoende undersökningar ger i det närmaste liknande resultat. Reliabiliteten bestäms av *hur* mätningarna har utförts, beteckningen syftar till tillförlitligheten och noggrannheten i själva mätproceduren.¹⁸ Då en kvalitativ studie är mer exemplifierande än generaliserande, så är reliabiliteten svårare att mäta. För att kunna styrka reliabiliteten i denna uppsats har jag i möjligaste mån använt material från tidningsartiklar och litteratur som visserligen är sekundärkällor, men som kan anses vara tillförlitliga. Dock kan det visserligen finnas brister i reliabiliteten om en del av tidningsartiklarna är vinklade.

1.7 Avgränsningar

De begrepp som jag fokuserar på är demokrati, korruption, civilsamhälle, förtroende och socialt kapital, för jag tycker att det är intressant och relevant att analysera vilka förhållanden och samband som finns mellan dessa faktorer i en stat och dess samhällsutveckling.

Tidsmässigt sträcker sig min undersökning från tiden 1991 då Sovjetunionen kollapsade, fram till nutid.

1.8 Tidigare forskning

Li Bennich-Björkman är docent i statskunskap vid Uppsala universitet. Hon forskar bland annat om framväxten av demokrati och effektiva institutioner i Baltikum, om förhållandet mellan värderingar och institutioner samt om vilka förutsättningar som krävs för institutionella förändringar. Hon har bland annat gjort en studie som heter *Är de baltiska staterna redo för ett EU-inträde?* Den har som ansats att förklara den markanta skillnaden i statsstrukturer, byråkratisk kapacitet och korruptionsgrad mellan Estland och Lettland.

Bennich-Björkmans resultat visar att Estland är en välfungerande demokrati med fullständiga demokratiska rättigheter, en fungerande och blomstrande ekonomi med ett politiskt ledarskap som förmått skapa en statsapparat som är jämförelsevis fri från korruption och välfungerande.

¹⁷ Hellevik 1996. *Forskningsmetoder i sociologi och statsvetenskap*:139

¹⁸ *ibid*

Dessutom är medborgarandan starkare än i Estland än i de övriga baltstaterna och Ryssland.

19

Det finns mycket omfattande litteratur om Ryssland. Richard Sakwa är professor i politik på universitetet i Kent. Hans bok *Putin: Russia's choice*, anses i forskarvärlden ha en ny och tilltalande tolkning av den postsovjjetiska politiken och utvecklingen i det samtida Ryssland. Boken belyser bl.a. Putins ledarskapsstil, demokratiutvecklingen, inrikespolitiken och utrikespolitiken.²⁰

I litteratur om orsaker till korruption har ett flertal faktorer pekats ut som viktiga, t.ex. kultur i vid mening, ledarskap, de politiska institutionerna, politiska aktörer och professionella villkor och den internationella omgivningen. Staffan Andersson, vid statsvetenskapliga institutionen i Umeå, har skrivit en avhandling om korruption i den offentliga sektorn i Sverige. Även fast hans studie visserligen har huvudfokus på Sverige, så har den ändå komparativa ambitioner i ett internationellt perspektiv.

Andersson framhäver att eftersom Sverige har låg korruption ger det en fruktsam grund för att studera farozoner för korruption. Exempelvis innebär detta att han kan utforska hur institutionella och sammanhängande förändringar påverkar korruption och farozoner. Hans resultat visar att inrotade (manliga) subkulturer kan vara problematiska och kan behövas luckras upp genom att använda en kombination av åtgärder såsom att befrämja en mer heterogen grupp av politiker, att skapa mer transparenta möten i beslutsgrupper och att utföra mer effektiva granskningar. Vidare betonar Anderssons resultat betydelsen av att anpassa kontrollåtgärder till befintliga delegeringsstrukturer.²¹

Boken *Civil Society in the Baltic Sea Region* av Norbert Götz och Jörg Hackmann, diskuterar civilsamhället i länderna kring Östersjön. Författarna menar att Östersjöregionen erbjuder ett rikt material för diskussioner om civilsamhället, eftersom flera av dessa länder har upplevt kriser i välfärden, den ökande betydelsen av nya sociala rörelser och övergången från ett centralistiskt paradigm till ett som är mer orienterat mot nätverk. Dessutom har flera östeuropeiska länder genomgått upplösningar av kommunistregimer. Denna bok fokuserar på

¹⁹ Bennich-Björkman, 2001. *Europaperspektiv: Är de baltiska staterna redo för ett EU-inträde?:* passim

²⁰ Sakwa, 2004. *Putin, Russia's Choice*

²¹ Andersson, 2002. *Corruption in Sweden Exploring Danger Zones and Change*

de fenomen och framtidsutsikter för civilsamhället i nordöstra Europa, som har haft ett stort inflytande på politiska och akademiska debatter sedan 1989.²²

1.9 Begreppsdefinitioner

Civilsamhället definieras enligt Världsbanken som följande: den breda samling av icke-statliga och frivilligorganisationer som är närvarande i det offentliga livet, som uttrycker deras medlemmars intressen och värderingar, som baseras på etiska, kulturella, politiska, vetenskapliga, religiösa eller filantropiska hänsynstaganden. Civilsamhällets organisationer refererar därför till en vidsträckt samling av organisationer; samhällsrörelser, icke-statliga organisationer (NGO:s), fackföreningar, nationella grupper, välgörenhetsorganisationer, religiösa organisationer, yrkesorganisationer och stiftelser.²³

Korruption innebär att institutioner, företag, organisationer eller individer skaffar sig otillbörlig vinning genom sin ställning i en verksamhet och därigenom orsakar skada eller förlust. Detta inkluderar mutor och bestickning, utpressning, favorisering och nepotism, men också förskingring, jäv och illegal finansiering av politiska partier. Man brukar vanligtvis tala om tre grader av korruption: småskalig (byråkratisk korruption), storskalig (politisk korruption) och state capture, som påverkar hela statskicket.²⁴

2. Teoretiskt ramverk

Min undersökning bygger på en deduktiv ansats då jag utifrån valda teorier ställer dessa mot dokumenterad information som parallellt jämförs med empirin. Den första teorin som jag har valt är Robert Putnams om horisontell organisering, som handlar om medborgaranda, civilsamhällets betydelse och socialt kapital. En av Putnams teser är att ofta måste flera generationer leva med en ny institution innan dess påverkan av kultur och beteenden blir tydliga. Han bedrev en studie i Italien och drog slutsatsen att i norra Italien, där det fanns samhällsengagemang, nätverk och aktivt föreningsliv hade det utvecklats horisontella band. Dessa band har varit grundläggande för en institutionell och ekonomisk effektivitet som är större än i södra Italien där sociala och politiska relationer har haft en vertikal struktur. I dessa

²² Götz & Hackman, 2003. *Civil Society in the Baltic Sea Region*

²³ www.worldbank.org, 060202

²⁴ www.sida.se, 060202

regioner betraktades korruption och ömsesidig misstänksamhet som något normalt, vilket påverkade institutionernas sätt att fungera.²⁵

Vidare menar Putnam att både stat och marknad fungerar bättre i miljöer där det råder medborgaranda. I regioner där det saknas stark medborgaranda var deltagandet i det politiska och sociala livet organiserat vertikalt istället för horisontellt. Det råder en bättre demokrati och styre om medborgarandan är stark. Sammanfattningen och kärnan av Putnams resonemang är att man inte kan förvänta sig att få fungerande institutioner där institutioner eller organisationer implementeras i en miljö som inte har någon demokratisk tradition eller tradition av medborgaranda.²⁶ Putnam förklarar begreppet medborgarskapsbegreppet enligt följande: *Medborgare som är engagerade i samhällsfrågor och står i relation till varandra genom horisontella kontakter mellan olika enskilda organisationer där de arbetar som jämlikar i en anda av solidaritet (arbetar för sina personliga intressen på ett sätt som visar respekt för andras intressen), tillförsikt och förtroende gentemot varandra.*

Vidare framhåller Putnam att förväntningar och normer är viktiga. Han beskriver att i många av de forna kommunistländerna fanns det svaga samhällstraditioner som förstörde det lilla sociala kapital som existerade.²⁷ Putnam konstaterar också att i medborgaranda och dess betydelse ingår att medborgare i ett samhälle med medborgaranda brukar ha öppna och ärliga affärer med varandra och man förväntar sig också att få ärlighet tillbaka.²⁸

Den andra teorin som jag har valt att använda är Heidenheimers systemorienterade teori som analyserar korruption i ett jämförande internationellt perspektiv. Heidenheimers modell och utgångspunkt innebär en statlig centrerad bas och vilar på officiella definitioner av studier enligt västländernas normer. Vidare fokuserar han på distributionen av korruptions omfattning i samhällen och förutspår vilka typer av korruption som skulle kunna vara vanliga i ett samhälle. Den utvärderar också toleransnivån på olika beteenden som officiellt kan anses vara korrupta enligt elitens och folkopinionens åsikter och värderingar. I likhet med Putnam, betonar även Heidenheimer att ett samhällssystem som har stor medborgaranda och deltagande brukar ha färre typer av korrupta beteenden och acceptansen är också låg mot korruption hos befolkningen.

²⁵ Putnam, 1996. *Den fungerande demokratin-medborgarskapsandans rötter i Italien*:218 f

²⁶ *ibid.*s.219 ff

²⁷ *ibid.*

²⁸ Putnam, 1996. *Den fungerande demokratin-medborgarskapsandans rötter i Italien*:134

I litteraturen om korruption delas de viktigaste förklaringarna av vad som orsakar korruption in i tre kategorier: 1) moraliska, 2) funktionella och 3) politisk-ekonomiska. Samhällen är grupperade enligt fyra typer av politiska pliktrelationer: det traditionella familjebaserade systemet, det traditionella patron-klientbaserade systemet, det moderna chef-medarbetarsystemet och medborgarkultursystemet. Exempelvis Sverige, kan sägas vara närmast medborgarkultursystemet, då medborgarna inte behöver mellanhänder för att få fördelar av lagar eller administrativa program. Denna modell visar också den relativa förekomsten av variationer på politiskt beteende gällande ämbetsinnehav och medborgardeltagande som anses vara korrupt enligt västerländska elitnormer. Heidenheimer delar upp korruption i tre kategorier – låg, vanemässig eller svår korruption, som beror på förekomsten eller graden av korruption. Med låg korruption menas att tjänstemän bryter mot reglerna på mindre allvarliga sätt för att ge förmåner till vänner. Vanemässig korruption karaktäriseras av: nepotism vid officiella utnämningar och kontraktssavtal, tjänstemän som profiterar på allmänna beslut genom sidoverksamheter och klienter som utlovar röster enligt patronens direktiv. Svår korruption karaktäriseras av följande: klienter som behöver patronens inblandning för att påverka en administrativ process, gåvor som tjänstemän förväntar sig som förutsättning för att förhålla en skuldprocess, tjänstemän som tolererar organiserad brottslighet för att få belöningar i gengäld, aktivister som plötsligt byter partisympatier p.g.a. penningskäl och tjänstemän och medborgare som ignorerar klara bevis på korruption. Genom att tillämpa Heidenheimers modell som en komparativ referenspunkt när man jämför olika länder används förtroende (mellanmänskligt förtroende) som ett närmande till medborgarskap i Heidenheimers modell för att finna om det finns en relation mellan förtroende och korruptionsnivåer. Jag vill således undersöka om det finns empiriskt stöd för modellen. Att använda Heidenheimers modell för jämförelser ger också en möjlighet att pröva den i en komparativ kontext när det gäller dess antagelser om olika typer av korruption.²⁹

²⁹ Andersson, 2002. *Corruption in Sweden, Exploring Danger Zones and Change*: 25 f

Teoridiskussion

Jag anser att de två teorier som jag har valt ger tyngd och relevant förklaringskraft till mina frågeställningar. Dessutom tycker jag att de kompletterar varandra väl och är lämpliga att använda på mina frågeställningar. Självfallet finns det dock en del svagheter med mina teorier. Putnam och hans teori om medborgaranda och socialt kapital har ibland fått kritik för att han sätter en överdriven betydelse på individernas roll i det politiska livet. En del argumenterar också att det är svårt att hitta en god teoretisk grund för att se en orsakslänk mellan god medborgaranda och en effektiv demokrati.

Men trots denna kritik har hans koncept med socialt kapital och ibland svåra empiriska och teoretiska frågor, så har Putnams bok influerat och ställt många insiktsfulla frågor om demokratisering. En styrka med hans teori är också att har visat sig vara användbar för komparativ politisk analys i många länder.³⁰ De båda teorierna som jag har valt har en del gemensamma ståndpunkter när det gäller just civilsamhällets och medborgarandans betydelse och detta faktum anser jag bara förstärker förklaringskraften till det jag ämnar undersöka.

3. Estlands samhällsutveckling

Sedan Estland blev självständigt tycks Estland och Sverige återigen ha kommit närmare varandra. Ländernas tillgång till den fria marknaden inom EU underlättar framtida samarbete. Sverige i likhet med andra EU-länder skickar råvaror till Estland där arbetskraften är billigare. Industrier inom IT- och mobiltelefonutvecklingen har varit snabb i Estland, och på dessa områden ligger landet före övriga Östeuropa och även före en rad EU-länder i väst. Samarbetet mellan samtliga Östersjöstater har hög prioritet för esterna. Estland har dragit till sig stora utländska investeringar och det största investerlandet nuförtiden är Sverige. Orsaker till det är bland annat att Estland inte har några bolagsskatter och därtill har lägre löner än i flertalet EU-länder. Anrika amerikanska Heritage Foundation berömde Estland år 2005 för landets enkla skattesystem som baseras på en skattesats – 24% - oberoende av inkomst. Systemet har varit mycket framgångsrikt. Dessutom hamnar Estland på nionde plats

³⁰ Peters, 1998. *Comparative Politics Theory and Methods*: 131

i fråga om ekonomisk frihet. Studien baserar sig på 127 länder och Estland hamnar på första plats bland länderna i Central- och Östeuropa.³¹

Många företag väljer att etablera sig i Estland med tanke på estländarnas stora språkkunskaper och djupa kännedom om rysk affärskultur. Med EU-inträdet kommer den starka utveckling som landet just nu upplever att ytterligare förstärkas. Låt oss bara hoppas att EU:s tungrodda byråkrati inte verkar hämmande på ungdomligheten och initiativkraften i det moderna och driftiga Estland.³²

Estland har ca 1,4 miljoner invånare. Av dessa är ca 65 % ester och 35 % icke-ester, varav de flesta har ryska som modersmål.³³ Estland är enligt författningen en republik som är styrd av ett direktvalt parlament. På 1990-talet kännetecknades inrikespolitiken av partisplittringar, sammanslagningar och skiftande väljarströmningar. En stor orsak till denna splittring bottnar i personmotsättningar och brist på demokratiska traditioner. Politiska skandaler var vanliga i landet på 1990-talet. År 2004 blev Estland EU-medlem och landet har klarat omställningen från planekonomi jämförelsevis bra och efter nedgången i början av 1990-talet har landet kunnat uppvisa ett bättre ekonomiskt resultat än någon annan före detta sovjetrepublik. Men liberaliseringen av ekonomin under 90-talet har lett till större ekonomiska klyftor. Tillväxten sker främst i Tallinn och Pärnu och har gett framgång åt en liten del av befolkningen medan främst människorna på landsbygden lider av omställningens negativa effekter. Många människor lever under existensminimum och i nordost där arbetslösheten är hög bland ryssarna, är kriminalitet, alkoholism och andra sociala problem vanliga. Även i Tallinn finns många hemlösa, inte minst rysktalande. Det finns ett relativt väl utbyggt statligt socialt skyddsnät, men bidragen ligger på mycket låga nivåer och de fattigaste esterna klarar sig med hjälp från ideella organisationer, släkt och bytesekonomi.³⁴

Det finns en tendens att betrakta de baltiska länderna som en region; man talar om Baltikum. Det är visserligen riktigt i vissa avseenden men samtidigt missvisande. En viktig skillnad är exempelvis den ekonomiska utvecklingsnivån. Under Sovjettiden tillhörde baltstaterna ”toppskiktet” inom unionen, såsom de mest moderniserade, urbana, industrialiserade och

³¹ www.balticguide.ee, 060107

³² Dagens Industri, 03-12-01

³³ passim

³⁴ www.worldbank.org, 051112

västorienterade. Sedan självständigheten 1991 delar de tre länderna erfarenheterna av att med framgång ha genomfört en politisk övergång från totalitarism till demokrati. Freedom House, som årligen mäter graden av respekt för civila och politiska rättigheter i ett stort antal av världens länder ger alla de tre baltiska staterna det högsta betyget (på en skala från 1 till 10) när det gäller respekten för politiska rättigheter – och det näst högsta beträffande hur väl de civila rättigheterna efterlevs. Ingen av de andra f.d. sovjetrepublikerna kommer ens i närheten av detta och inte minst Ryssland placeras mycket lägre av Freedom House. Estlands media anses som fri av observatörer och medias oberoende fortsatte att öka under 2004.³⁵

Civilsamhällets roll

Civilsamhället karakteriseras av den sfär av mångfaldiga oberoende organisationer och en mångfald av idéer – som fungerar som stöttepelaren för en mogen demokrati.³⁶ När Estland blev självständigt 1991 och de demokratiska institutionerna installerades, så tillkom en överenskommelse om att den politiska eliten skulle främja ett aktivt, informerat deltagande och politiska färdigheter för medborgarna så att de skulle kunna delta i det demokratiska styrsystemet. Med landets deltagande i internationella forum, regeringens goda vilja och med en rik historia av medborgardeltagande, så har civilsamhället i Estland återvunnit både styrka och erkännande efter 15 år av demokratiskt styre.³⁷ År 2004 antogs en lag i Estland, som kallas law of the Estonian Civil Society Development Concept och var ett viktigt steg för att förbättra förhållandena för landets NGO:s. Det är dock för tidigt än att se om lagen har förbättrat situationen.³⁸ NGOs har spelat och spelar en viktig roll för att stimulera och stödja civilsamhällets utveckling. De kan utmana mäktiga organisationer såsom Världsbanken och FN att uppmärksamma fattiga eller svaga grupper, som kanske inte har tillgång till dessa institutioner. Likaså kan NGOs arbeta med samhällsgrupper för att hjälpa dem att organisera, artikulera deras behov, att identifiera och implementera lösningar. NGOs förmåga att samspela strategiskt med olika aktörer i den yttre omgivningen förser dem med deras distinkta kompetens för att kunna stärka civilsamhället. Genom att göra kopplingar mellan statliga och icke-statliga aktörer, rika och fattiga, givare och mottagare, de mäktiga och de maktlösa, så

³⁵ www.freedomhouse.org 051120

³⁶ Tikhomirov, 2001. *Russia after Yeltsin*: 36 f

³⁷ www.students.washington.edu/dancus/ 060513

³⁸ www.freedomhouse.org 060105

hjälpes NGOs till med att främja en förståelse för det globala systemet. Denna förståelse kan i slutändan leda till transformation.³⁹

Delvis har de baltiska staterna en politisk kultur av icke-deltagande och alienation gemensam med andra post-kommunistiska stater, även om det finns undantag, såsom Polen eller Ukraina. I dessa två länder har medborgarsamhället en starkare position. Bristande tillit mellan medborgare liksom en brist på förtroende för politiska och offentliga institutioner är mycket vanligt i de post-kommunistiska staterna och har bland annat sin grund i det sovjetiska samhällets angiverisystem och dubbelmoral. Bennich-Björkman framhåller att i de baltiska staterna späs dessutom detta ”nära” historiska arv på med att relationerna mellan de styrande och folket under en lång tid präglats av samma slags distans och främlingskap.⁴⁰

Forskningen pekar på den avgörande betydelse som effektiva institutioner har för både ekonomiskt välstånd och marknad. Transparency International genomför årligen mätningar där man försöker fastställa graden av korruption i ett stort antal länder genom att väga samman bedömningar av korruptionsgraden från företagare, riskanalytiker och allmänhet. Korruption tar sig många uttryck, men gemensamt är rättsosäkerhet och snedvridning av ekonomisk verksamhet. Dessa mätningar visar att de baltiska staterna skiljer sig åt avsevärt. Estland ses idag som ett av de minst korrupta länderna av samtliga post-kommunistiska stater. Däremot bedöms Litauen och i synnerhet Lettland som problematiska. Ett generellt och tydligt mönster är att alla f.d. sovjetrepubliker – Estland undantaget – har en hög korruptionsgrad. Detta kan likställas med brist på effektiva administrativa och rättsliga institutioner. Det löper alltså en klar skiljelinje mellan Estland, som i den post-kommunistiska världen har lyckats relativt sett väl med att etablera fungerande statsstrukturer och byråkratisk kapacitet, och Lettland och Litauen. Estland hade emellertid hög korruption i början av självständighetstiden och kallades ibland ”Vilda Östern”.⁴¹

Men de senaste åren har det hänt något med åtföljande positiva effekter på tillväxten och utländska investeringar såväl som förtroende för systemet. Index of Economic Freedom bekräftar att Estland uppfyller villkoren för en fungerande marknadsekonomi. Landet har lyckats privatisera sina större företag och övervinna politiska trögheter, även om inte

³⁹ Hudock, 1999. *NGOs and civil society. Democracy by proxy?*: 58

⁴⁰ *ibid.*s. 45

⁴¹ www.freedomhouse.org 051124

processen har löpt friktionsfritt. Bennich-Björkman framhåller att för Estlands del är det tydligt att den nordiska modellen har kommit att fungera som en förebild och en slags inspiratör när det gäller organisation och institutioner. UNDP:s *Human Development Report* för 1999 visar att en ganska stor andel ester svarar Sverige, på frågan om vilket land som skulle kunna stå som förebild för Estland. De normer som dominerar i Norden, världens mest icke-korrupta region, skulle mycket väl i en reformprocess tendera att så småningom ”spilla över”.⁴²

Vidare konstaterar Bennich-Björkman att Estland är en fungerande demokrati med fullständiga demokratiska rättigheter, en fungerande och blomstrande ekonomi med ett politiskt ledarskap som förmått skapa en statsapparat som är jämförelsevis fri från korruption och välfungerande.⁴³ Enligt en undersökning från 2004 var de största svagheter i landets demokrati att en ganska stor del av befolkningen saknade medborgarskap och ett relativt lågt förtroende för regeringen och statliga institutioner.⁴⁴

4. Samhällsutvecklingen i Ryssland

Fler stora utländska storföretag satsar på Ryssland, vilket visar på att den ryska marknaden utvecklas positivt. Men de stora hinder som utländska bolag ser är oklar skattelagstiftning, dålig betalningsdisciplin, komplicerat tullförfarande och korruption.⁴⁵ Ryssland ligger sist av övergångsekonomierna när det gäller ekonomisk utveckling och korruptionen har gått upp.⁴⁶ Andra faktorer som bidrar till landets jämförelsevis låga dragningskraft när det gäller utländska investeringar är osäkerhet om lagar som är relaterade till investering och skatter, bristen på tydliga distinktioner mellan makten på de tre styrenivåerna (central, regional och lokal), infrastruktur/kommunikationsproblem, trög byråkrati, och godtycklighet.

Ryssland har föga tradition som rättssamhälle och såväl det tsaristiska Ryssland som Sovjetunionen betonade statens intressen framför individens och använde rättsorganen därefter. Trots att Ryssland officiellt är en demokrati har landet fortfarande många och stora demokratiska problem. Många beskriver dagens Ryssland som varken demokrati eller

⁴² Bennich-Björkman, 2001. *Europaperspektiv: Är de baltiska staterna redo för ett EU-inträde?:50 ff*

⁴³ *ibid.* s.52

⁴⁴ www.freedomhouse.org 051218

⁴⁵ www.swedishtrade.se 05-10-16

⁴⁶ Dagens Nyheter: 061004

diktatur. Dessutom finns det ingen riktig politisk eller ekonomisk stabilitet. År 2000 blev Vladimir Putin Rysslands president och han har sedan dess förskansat sig mycket makt. Putin klargjorde då att han ville stärka statsmakten och inledde våren 2000 arbetet med att begränsa de regionala ledarnas makt. Han vidtog även åtgärder mot de mäktiga finansmän, de så kallade oligarkerna, som under Jeltsintiden hade fått oproportionerligt stort inflytande i samhället.⁴⁷

Oligarkernas finansimperier som växte fram under 1990-talet, omfattade såväl banker som oljebolag, massmedier, industriföretag och fastigheter. Via sina kontakter med politiker på nyckelposter kunde de påverka politiken på både regional och central nivå. Putin klargjorde att oligarkerna inte längre kunde räkna med att slippa undan sina skatteskulder och att den ”lagens diktatur” han utlovat även skulle gälla oligarkerna. Förundersökningar om skatteflykt och andra oegentligheter inleddes mot flera finansimperier, men flertalet lades efter hand ned. Många gladdes över att Putin verkade inställd på att bryta upp sammanflätningen mellan makt och ägande i det nya Ryssland. Men andra såg med oro hur åtgärderna mot oligarkerna också drabbade de massmedier som de kontrollerade.⁴⁸

Många anser att demokratiutvecklingen har försämrats sedan Putin fick makten efter Jeltsin. Han utser alla de 89 guvernörerna och har ensam kontroll över duman och federationsrådet. Dessutom har han bestämt att alla tv-kanaler nu skall vara språkrör för Kreml. En annan reform som han är genomförd är en lag som förbjuder demonstrationer, som trädde i kraft i april 2004. I Ryssland är det till mycket god hjälp att ha rätt kontakter på alla nivåer i byråkratin. Trots att Ryssland är rikt på naturtillgångar, så finns det en misshushållning av resurserna.⁴⁹

Ett ytterligare exempel på en brist i demokratin, är att sedan Putin blev president, så har pressfriheten blivit hårt kringskuren och flera ryska journalister har mördats, vilket även är ett tecken på att yttrandefriheten är begränsad. Det står i Rysslands konstitution att det ska finnas yttrandefrihet, men trots det fortsätter regeringen att sätta press på de mediekanaler som är kritiska mot Kreml.⁵⁰ I Putins bagage finns misstankar om kopplingar till kriminella grupper, men det är knappast någon journalist som vill börja undersöka det. Journalistyrket har blivit

⁴⁷ Tikhomirov, 2001. *Russia after Yeltsin*: 121

⁴⁸ www.freedomhouse.org 051018

⁴⁹ Tikhomirov, 2001. *Russia after Yeltsin*: 122 ff

⁵⁰ www.freedomhouse.org 051219

en riskprofession. Sedan Putin kom till makten har tumskrubarna successivt skruvats åt. På de massmedia som inte drabbats direkt har det spridits en självcensur, för man vet vad man förväntas säga och anpassar sig till det.⁵¹ Vidare är det många som menar att Ryssland i praktiken åter igen är en enpartistat. Presidenten har stora befogenheter och understödjer inte demokratiska krafter. Spärren för partier att komma in i parlamentet är satt så hög som till sju procent.⁵²

Enligt Richard Sakwa handlar demokrati lika mycket om kulturella attityder till makt och auktoritet som det handlar om institutioner. Vidare menar han att Ryssland uppenbarligen har hela omfånget av demokratiska former, men att den anda som de samverkar med inte genomsyras av hjärtats vanor, vilket var något som Tocqueville insisterade var viktigt för den demokratiska funktionen. I vissa ryska regioner har statliga misslyckanden och korruption uppmuntrat att civilsamhället borde komma till rätta med tillkortakommanden, genom att medborgarna själva tar på sig bördan med att ge välfärd och andra traditionella statliga funktioner. Sakwa menar att Ryssland är en kontrollerad demokrati.⁵³

Civilsamhället i Ryssland

Sakwa understryker att trots att nätverket av NGO:s (non-governmental organizations) har utvecklats enormt i Ryssland sedan kommunismens fall, så är det bara staten som kan ge en genomgripande välfärd. Staten utför fortfarande sina traditionella funktioner, även om de inte fungerar tillfredsställande. Om civilsamhället kan mätas genom kvantitativ utveckling av det offentliga livet och föreningslivet, så har Ryssland alla kännetecken på att ha ett civilsamhälle. Men om man mäter på ett kvalitativt sätt så finns mycket kvar att önska framhåller Sakwa. Detta handlar först och främst om samhällsaktörers självständighet, deras förmåga att ingripa i effektivt beslutsprocesser, att mobilisera folkopinionen på ett sätt som kan ändra myndigheternas inställning och i synnerhet civilsamhällets förmåga att förändra traditionella uppfattningar av den allmänna ordningen, för att säkerställa den opartiska tillämpningen av lagen och för att förbättra dess brister. Många politiska bedömare menar att

⁵¹ www.sr.se 051007

⁵² www.foi.se 051019

⁵³ Sakwa, 2004. *Putin, Russia's Choice*: 128

den begynnande demokratin underminerades genom återförsäkran av statsmakt och Putins försöka att kontrollera samhällliga och politiska processer.⁵⁴

Vidare är de politiska partierna fortfarande svaga och även om det politiska livet inte existerar i ett vakuum, så är det inte djupt förankrat i ett organiserat medborgarsamhälle. Tikhomirov menar att den verkliga tragedin i Ryssland är att det inte finns något pulserande civilsamhälle som kan utföra kontroller på den politiska ledningen.⁵⁵ Vidareutveckling av demokratisering beror på tillståndet i civilsamhället och det vilar av allt att döma på en svag grund i Ryssland. Enligt Tikhomirov uppnås liberal demokrati och marknadsekonomi om man bygger nya tillitsfulla relationer mellan människor. Det är med denna process som civilsamhället blir viktigt. Att förstärka demokrati hänger ihop med att bygga ett civilsamhälle, som huvudsakligen karaktäriseras av relativt självständiga föreningar och ideologiska olikheter.⁵⁶

Korruptionen

Korruptionen i Ryssland är djupgående i både regeringen och näringslivet. Dessutom hämmar korruptionen landets tillväxt och en genuin övergång till marknaden. I Världsbankens rapport om korruptionen i Ryssland, som utkom 2003 framställs att det är en fara att vara framgångsrik i Ryssland och att många utländska investerare i Ryssland skräms bort av växande korruption och obefintligt skydd för egendom. När rapporten blev offentlig var det många som tänkte att det kan inte bli så mycket värre än så, menar rapportens författare Georgij Satarov. Satarov var en av Jeltsins närmaste medhjälpare och satt i maktens absoluta centrum i mitten på 1990-talet. De fakta som framkom vara att ryska medborgare och företag spenderar 36 miljarder dollar per år i mutor. Det omfattar bl.a. vardagssmörjning av trafikpoliser, tullare, statstjänstemän, militärer, lärare och storskalig bestickning av höga politiker och domstolar. Satarov har noterat en utveckling där korruptionen nuförtiden också kan innebära att "tjinovniki"- statsbyråkraterna – övertar allt större delar av näringslivet. Detta kan ske genom att det mesta går att köpa såsom domare, politiker och ministerposter.⁵⁷

⁵⁴ Sakwa, 2004. *Putin, Russia's Choice*: 126 f

⁵⁵ Tikhomirov, 2001. *Russia after Yeltsin*:30

⁵⁶ *ibid.*s.39

⁵⁷ www.worldbank.org 050920

Ett konkret exempel på hur byråkrater får kontroll över näringslivet är följande: Ett företag får besök en dag av en hel brigad som består av åklagare, skattepolis, säkerhetsmän och miljökontrollanter och genomför en ”komplicerad granskning”. De vänder upp och ned på allting och företaget lamslås under de veckor som denna ”granskning” pågår. Så en dag ger ena av byråkraterna ägaren ett förslag: ”Om ni säljer 30 procent av aktierna i företaget till den eller den firman för ett visst pris kan era problem lösas.” En annan vanlig metod är att låta en minoritetsägare som äger en aktie – begära en extra bolagsstämma på grund av någon formell förseelse. Med hjälp av en köpt domare kan på så sätt hela företaget gå i konkurs och allt av värde styckas upp. Enligt Satarov är detta beteende en rysk variant av ”hostile takeover”, med just den skillnaden att i Ryssland handlar det om en helt igenom kriminell komplott.

Vidare framhåller Satarov att dagens korruption skiljer sig från den som rådde under president Jeltins tid. Då var det oftast oligarkerna, d.v.s de nyrika ägarna till privatiserade storföretag som hade en öppen bakhåll till makten i Kreml. ”När Putin kom till makten lovade han att bryta oligarkernas inflytande över staten och han förintade finansmän som Berezovskij och Gusinskij. Det bäddade för en byråkratins revansch. Under den föregående epoken kunde man säga att storkapitalet höll på att ta över staten, men nu går det åt det motsatta hållet – staten bemäktigar sig över näringslivet.” Satarov menar att också att idag är det en otrolig utveckling av rysk business, men ändå ökar inte investeringarna, kapitalflykten ökar och det beror på den aggressiva miljön för företagen. Eftersom det saknas skydd för privat egendom kan konkurrens och marknadsekonomi inte fungera ordentligt.⁵⁸

⁵⁸ www.worldbank.org 050920

5. Analys

Mina frågeställningar är följande: Hur fungerar civilsamhället i Estland och Ryssland?
Vad har hänt med demokratiutvecklingen och korruptionen i Ryssland och Estland ?

En av de betydelsefullaste orsakerna till de stora skillnaderna mellan Estlands och Rysslands samhällsutvecklingar beror sannolikt på att medborgarandan är mer aktiv och starkare i Estland än vad den är i Ryssland. Sedan 1991 har utvecklingen i Estland resulterat i en välfungerande demokrati, stark tillväxt och institutionell effektivitet. Putnam menar att positiva konsekvenser av socialt kapital på en makro-nivå, är ökade nivåer av social och generaliserad tillit, samt tillit till olika myndigheter, institutionell effektivitet och samarbete mellan människor och organisationer.⁵⁹ Han framhåller att i många av de forna kommunistländerna fanns det svaga samhällstraditioner som förstörde det lilla sociala kapital som existerade.⁶⁰ Vidare menar han att både stat och marknad fungerar bättre i miljöer där det råder medborgaranda. I regioner där det saknas stark medborgaranda är deltagandet i det politiska och sociala livet organiserat vertikalt istället för horisontellt. Putnams studie om medborgartraditioner i Italien och hur de påverkar demokratiska institutioner kan påstås vara lärorik för att förstå det samtida Ryssland. Normer och förväntningar är viktiga framhåller Putnam. Normer som vidmakthåller samarbete är av moralisk karaktär och inte juridisk.⁶¹ Men enligt Tikhomirov ger hans studie inte stort hopp om någon snabb förändring.⁶²

Sammanfattningen och kärnan av Putnams resonemang är att man inte kan förvänta sig att få fungerande institutioner där institutioner eller organisationer implementeras i en miljö som inte har någon demokratisk tradition eller tradition av medborgaranda. Han menar att historia och samhällsmiljö starkt påverkar institutioners effektivitet.⁶³ Som en del av medborgarandan och dess betydelse menar Putnam att medborgarna i ett samhälle med en god medborgaranda sägs ha ärliga affärer med varandra och man förväntar sig också att få ärlighet tillbaka.⁶⁴

⁵⁹ Lindén, T 041015. *Föreläsning*

⁶⁰ Putnam, 1996. *Den fungerande demokratin-medborgarskapsandans rötter i Italien:219 f*

⁶¹ *ibid.* s. 220

⁶² Tikhomirov, 2001. *Russia after Yeltsin*: 41

⁶³ *ibid.*s.219 ff

⁶⁴ Putnam, 1996. *Den fungerande demokratin-medborgarskapsandans rötter i Italien*: 134

Enligt Bennich-Björkman finns det en unik viktig faktor som har spelat roll för den statsbyggnadsprocess som har utvecklats bättre i Estland än de andra f.d. sovjetrepublikerna. Hon menar att det fanns skillnader i nationellt ledarskap och i vilka idéer som drevs. Vid tiden för självständigheten i Estland fanns embryot till ett nationellt ledarskap, vilket indirekt fostrats under den sovjetiska tiden genom den inflytelserika men informella ”organisation” som kallades för *Estniska studenters byggnadstrupper*. Under flera somrar fram till slutet på 1980-talet, pågick byggnadslägren då utvalda studenter samlades för att tillsammans reparera och bygga de kollektivjordbruk – kolchoser – som landsbygden dominerades av. Dessa vistelser handlade inte bara om arbete. Eftersom de bodde tillsammans på gårdarna frodades också ett rikt socialt liv. Många vänskapsband knöts på lägren och detta är kontakter som många intygar har haft mycket stor betydelse för maktpositioner, inflytande och sociala nätverk efter självständigheten. Bennich-Björkman poängterar att det som är centralt i det sammanhang som här diskuteras – är att i praktiken kom dessa läger att fungera som plantskolor i ledarskap för många unga estniska toppstudenter samtidigt som dessa alltså bands samman av lojalitet och vänskap.⁶⁵

Det är omvittnat att flera av de s.k. truppledarna idag innehar inflytelserika positioner inom näringsliv, politik och administration. Byggnadstrupperna tjänade alltså som ett forum, dels för att träna ledarskap och ansvar och dels för att binda samman de estniska studenterna i sociala nätverk av ömsesidiga förpliktelser men också förtroende. Anders Åslund framhåller i en skrift att det estniska civila samhället föreföll ha mer beredskap än nästan något annat land vid tiden för självständighet. Det är högst sannolikt att *Estniska studenters byggnadstrupper* bidrog till detta, menar Åslund. Det förefaller tydligt att det har skett ett generationsskifte i Estland i betydligt högre utsträckning än i Lettland, Litauen och Ryssland. Dessutom reformerades delvis administrationen under den första tiden efter självständigheten på ett sätt som kan ha satt igång en kedja av positiva effekter.⁶⁶ Av de tre baltiska länderna, är det Estland som har det största antalet frivilligorganisationer och stiftelser. Efter 1991, kom västerländska NGOs till de baltiska länderna och startade program för civilsamhällets frigörelse. The Open Society Institute, the Soros Foundations Network och the Baltic American Partnership Program har spelat en särskilt viktig roll för civilsamhället i Baltikum. Störst fokus i dessa program låg på att övervaka mänskliga rättigheter och lagstiftningen, liksom att uppmärksamma frågor om hälsa, konst och kultur. The Open Estonia Foundation

⁶⁵ Bennich-Björkman, 2001. *Europaperspektiv: Är de baltiska staterna redo för ett EU-inträde?*: 56 f

⁶⁶ *ibid.*s. 56 ff

och the Soros Foundation har fungerat som center för att implementera utbildningsprojekt som t.ex. att skriva nya historietexter och att förse skolor och universitet med datorer.⁶⁷ 1994 fanns det omkring 5 000 föreningar, som ökade till 11, 500 under 1999. Bistånd från utlandet uppgår till två tredjedelar av estniska NGOs alla inkomster. Regeringen stöder mestadels konkreta projekt, istället för att stödja själva organisationerna.⁶⁸ Den lagliga miljön för NGOs i Estland har stadigt förbättrats på senare år genom att regeringen har följt EU:s rekommendationer för lagstiftning. Den nya lagstiftningen fokuserar på tre angelägenheter: en tydligare definition av NGOs status, tydligare regler för NGOs integritet, god styrning, insyn och ansvarsfullhet, liksom incitament för uthållighet. Den sista angelägenheten tillgodoses genom att öka skatteförmåner och att sätta regler för frivilligt arbete i NGOs. Vidare har nya kanaler skapats för NGOs att kommunicera för myndigheter. Således förlitar sig stater på NGOs expertis i beslutsfattande, medan NGOs har bättre tillgång till finansiellt och administrativt stöd från myndigheter. Under 1998 gjordes en brevundersökning bland NGOs i Estland, där omfånget på undersökningen var att finna i vilken utsträckning, som gräsrotsinitiativ präglade de demokratiska institutionerna, som installerades efter Sovjetunionens fall. Resultaten visade att det fanns brister i form av folkets allmänna misstro mot regeringen och brister i den institutionella politiska processen. Dessutom finns det en relativt osäker lagstiftning som reglerar registreringar. Detta gör det svårt att dra några slutsatser om styrkan i Estlands civilsamhälle, om det endast baseras på statistik. Även för de NGOs som var registrerade, så visade det sig att de hade liten eller ingen aktivitet. Undersökningen fastslår också att uppgiften för Estlands civilsamhälle inte är att påverka de existerande kanalerna för deltagande från utsidan, men istället att skapa sådana kanaler först och främst. För detta behövs lagligt, administrativt, finansiellt och moraliskt stöd. Lösningen för framgång i landets civilsamhälle beror på den politiska viljan i den ledande klassen att erkänna betydelsen av den tredje sektorn och NGOs potential att skapa framtida mål för Estlands samhälle.⁶⁹ Enligt Li Bennich-Björkman fordrar en vital demokrati inte bara att de formella rättigheterna efterlevs, utan också ett aktivt medborgarsamhälle, som också ibland kallas civilsamhället. Ett sådant medborgarsamhälle med intresseorganisationer och politiska partier på gräsrotsnivå, d.v.s. en kollektiv organisering som är självständig i förhållande till staten, saknas i stort sett i de baltiska staterna menar Bennich-Björkman. Det finns inga sammanslutningar som på allvar ställer krav på de politiska institutionerna och därmed fyller

⁶⁷ www.students.washington.edu/dancus/060513

⁶⁸ Götz & Hackman, 2003. *Civil Society in the Baltic Sea Region*: 87 ff

⁶⁹ www.students.washington.edu/dancus/060513

den viktiga funktionen att tjäna som kanaler mellan medborgare och institutioner. Förutom valen har en genomsnittlig medborgare mycket få möjligheter till direkt eller indirekt påverkan.⁷⁰

Enligt Putnam kan socialt kapital också ha negativa konsekvenser såsom etno-centrism, sektbeteende och korruption.⁷¹ Detta resonemang kan appliceras på det ryska samhället som inte har någon demokratisk tradition och där civilsamhällets förtroende till staten är lågt. Även fast Ryssland har många NGO:s, så är civilsamhället svagt. Putin har centraliserat statens roll ännu mer och demokratiutvecklingen har bevisligen gått tillbaka på flera områden sedan han kom till makten. I skrivande stund har Rysslands överhus duman, med stor majoritet antagit en lag, 23 december, 2005, som innebär att de oberoende organisationernas föreningsfrihet begränsas ännu mer. Ett pressmeddelande från Freedomhouse ledning, gör gällande att denna lag bryter mot grundläggande och universella rättigheter av yttrandefrihet och föreningsfrihet. Vidare menar de att lagen underminerar oberoende medborgargrupper och kommer att fördröja utvecklingen av ett sunt civilsamhälle i Ryssland. ”Den restriktiva NGO-lagstiftningen är den senaste åtgärden i den omfattande och systematiska ansträngningen av myndigheterna att kuva oberoende röster i Ryssland. Dessutom kan denna lag isolera Ryssland från den internationella gemenskapen”, anser Freedomhouse vd Thomas Melia.⁷² Denna lag innebär följaktligen att makten i ännu högre grad samlas till Kreml och allt som kan vara en viktig länk mellan styrande och styrda, eller utgöra motpoler till de styrande trängs ut i marginalen. Det är också ett ytterligare ett konkret exempel på att demokratiutvecklingen fortsätter att gå bakåt sedan Putin blev president.

Putin anser att Rysslands NGO:s finansieras av inflytelserika utländska stiftelser och har samröre med tvivelaktiga grupper och kommersiella intressen.⁷³ Freedom House gör årligen en global undersökning som mäter politiska rättigheter och medborgerliga friheter. År 2004 sänktes Ryssland nivå från ”partly free” till ”not free” p.g.a. Putinadministrationens aktioner för att öka statens kontroll över media, att underminera domarkåren och att ytterligare marginalisera den politiska oppositionen. Freedom House har också en skala från 1 till 7, där 1 står för den högsta graden av frihet och 7 för lägst frihet. Från år 2000 fram till och med 2005 har Ryssland konstant haft en poäng på 5. Detta kan jämföras med Estland som i den

⁷⁰Bennich-Björkman, 2001. *Europaperspektiv: Är de baltiska staterna redo för ett EU-inträde?:44 ff*

⁷¹ Putnam, 1996. *Den fungerande demokratin-medborgarskapsandans rötter i Italien: 134*

⁷² www.freedomhouse.org, 051223

⁷³ *ibid*

senaste mätningen hade en poäng på 1.⁷⁴ För närvarande är Rysslands centraliserade beslutsfattande sannolikt det största hindret för ett allomfattande civilsamhälle, som innebär gemensamma värderingar och bygger på den gemensamma grunden av liberal demokrati.⁷⁵

Genom att tillämpa Heidenheimers modell som en komparativ referenspunkt när man jämför olika länder används förtroende (mellanmänniskt förtroende) som ett närmande till medborgarskap för att finna om det finns en relation mellan förtroende och korruptionsnivåer. Jag vill undersöka om det finns empiriskt stöd för modellen och det anser jag att mitt material tyder på att det finns. I Estland har folket i allmänhet stort förtroende för sin regering och myndigheter och korruptionen har sjunkit mycket sedan landet blev självständigt. Det kan jämföras med Ryssland, där folkets förtroende är lågt för regeringen. I Ryssland finns det inte heller någon tradition av medborgaranda. Transparency International är en organisation som årligen mäter korruptionen i flera länder. Deras index mäter på en skala från 0 till 10, där 0 står för hög korruption och 10 ytterst låg korruption. Enligt rapporten från 2005 har Ryssland en poäng på 2,4. Detta kan jämföras med Estland som har 6,4. Nedanstående tabell visar korruptionsindex för år 2005.⁷⁶

TI 2005 Corruption Perceptions Index				
Country rank	Country	2005 CPI score*	Confidence range**	Surveys used***
6	Sweden	9.2	9.0 - 9.3	10
27	Estonia	6.4	6.0 - 7.0	11
	Russia	2.4	2.3 - 2.6	12

Explanatory notes

* **CPI Score** relates to perceptions of the degree of corruption as seen by business people and country analysts and ranges between 10 (highly clean) and 0 (highly corrupt).

****Confidence range** provides a range of possible values of the CPI score. This reflects how a country's score may vary, depending on measurement precision. Nominally, with 5 percent probability the score is above this range and with another 5 percent it is below. However, particularly when only few sources (n) are available an unbiased estimate of the mean coverage probability is lower than the nominal value of 90%.

*****Surveys used** refers to the number of surveys that assessed a country's performance. 16 surveys and expert assessments were used and at least 3 were required for a country to be included in the CPI.

⁷⁷

Bennich-Björkmans forskning visar på att en viktig faktor till att Estland har en ovanligt låg korruption, kan bero på att landet har en stark nationell identitet och därmed

⁷⁴ *ibid*

⁷⁵ Götz & Hackman, 2003. *Civil Society in the Baltic Sea Region*: 177

⁷⁶ www.transparency.org, 051019

⁷⁷ www.transparency.org 060308

sammanhängande val av internationella ”förebilder”. En annan faktor fokuserar på reformvilja och nationellt ledarskap under självständighetens första år.⁷⁸

Den omfattande litteraturen som finns om korruption i kommuniststater och post-kommunistiska stater gör gällande att korruption är mest sannolik att inträffa under två typer av omständigheter. Den ena omständigheten består av tillfälle, som är öppnad av den omfattande rollen som regeringen har som kontrollant, producent och arbetsgivare. Försvagandet av institutionella och lagliga sanktioner och den allmänt utbredda förekomsten av tvetydigheter och kryphål i lagen är också inverkan faktorer. Den andra omständigheten utgörs av närvaron av motivation såsom förvirring över ändrade värderingar, sönderfall av moraliska konventioner och sanktioner, utarmning och brist på alternativ tillgång till makt.⁷⁹ Ovanstående påstående stämmer väl in på situationen i Ryssland, där staten är svag såtillvida att den inte har lyckats skapa effektiva institutioner och inte har lyckats skapa några effektiva kontrollmekanismer mot korruption. Dessutom är det av allt att döma vanligt med korruption både i den politiska sfären och i näringslivet. Korruption skapar mäktiga ekonomiska grupper som föredrar status quo istället för en politisk förändring eller en mer perfekt marknad.⁸⁰ En rapport från Världsbanken fastslår att länder med hög korruption har många problem att hantera. Nya företag söker sig till den svarta marknaden och ekonomin, kapitalflykt, resurser skickas på export och framförallt så undergrävs allmänhetens förtroende. Minskat förtroende leder också till mer kriminalitet och en cynisk befolkning, som inte litar på staten.⁸¹

⁷⁸ Bennich-Björkman, 2001. *Europaperspektiv: Är de baltiska staterna redo för ett EU-inträde?:* 55

⁷⁹ www.jstor.org 051218

⁸⁰ www.jstor.org 051218

⁸¹ www.worldbank.org 060104

6. Slutsatser och diskussion

Mitt syfte med denna uppsats var att med utgångspunkt av de valda teorierna, finna möjliga orsaker och att klarlägga vilka faktorer som ligger bakom att Estland har haft en mer gynnsam politisk och ekonomisk utveckling till skillnad mot Ryssland. Mina frågeställningar var följande: Hur fungerar civilsamhället i Estland och Ryssland? Vad har hänt med demokratiutvecklingen och korruptionen i Ryssland och Estland ?

Jag tycker att det är svårt att dra några generella slutsatser av mina resultat. Men sammanfattningsvis visar i alla fall mina resultat ganska tydligt att det finns ett samband mellan förtroende, socialt kapital och korruption. Jag kan också konstatera att trots att Estland och Ryssland har en gemensam bakgrund och samtidigt har genomgått transitionsprocesser i och med det forna kommunistiska samhällssystemet, så finns det idag mycket stora skillnader. Det finns många orsaker till att Estland har fått en jämförelsevis snabb och gynnsam samhällsutveckling med låg korruption sedan Sovjetunionens upplösning. Men jag tolkar det som att en av de viktigaste faktorerna till Estlands framgångsrika utveckling är landets starka medborgaranda. Denna tolkning stöder således Putnams teori om socialt kapital och Heidenheimers teori, som båda betonar betydelsen av att ha ett starkt civilsamhälle, förtroende och en stark medborgaranda för att förhindra en hög grad av korruption. Som påpekats hade Estland enligt många bedömare en stark nationell identitet, medborgaranda och stor social beredskap vid tiden för självständigheten, eftersom det under många år hade byggts upp ett starkt socialt kapital, vilket bidrog till att fostra ansvar och utveckla ett stabilt nationellt ledarskap. Andra gynnsamma faktorer är som framhållits att Estland har ett gynnsamt investeringsklimat som inte har några bolagsskatter, ett enkelt skattesystem för inkomster och har en välfungerande marknadsekonomi. Nackdelar med marknadsekonomi är dock att den har lett till större ekonomiska klyftor och tillväxten har mest skett i storstäderna. Administrationen under den första tiden efter självständigheten administrerades på ett sätt som kan ha satt igång en kedja av positiva effekter, som bl.a. resulterade i effektiva institutioner. Dessutom tycks Estland av allt att döma vara en välfungerande demokrati, då landet har genomgått ett generationsskifte och har med framgång genomfört en politisk övergång från totalitarism till demokrati. Det faktum att landet blev EU-medlem har naturligtvis också påskyndat den demokratiska processen. Landet har medborgerliga rättigheter och konkurrens inom politiken. Men även om Estland förvisso är en välfungerande demokrati, så finns det dock en del brister när det gäller civilsamhället. Den deltagande

demokratins på gräsrotsnivå i form av sociala nätverk såsom NGO:s och lobbyorganisationer är inte särskilt aktiv, utan de finns mest på pappret. Sådana nätverk är vanliga och viktiga i EU, men eftersom Estland blev EU-medlem år 2004, kan det å andra sidan eventuellt leda till att den deltagande demokratin så småningom ökar i landet. En kollektiv organisering som är självständig i förhållande till staten, saknas i stort sett i Estland. Dock har landets NGOs fått mycket experthjälp och bistånd från utlandet. Mina resultat visar också att det finns brister i form av folkets allmänna misstro mot regeringen och brister i den institutionella politiska processen. Dessutom finns det en relativt osäker lagstiftning som reglerar registreringar. Detta gör det svårt att dra några slutsatser om styrkan i Estlands civilsamhälle, om det endast baseras på statistik. Även för de NGOs som var registrerade, så visade det sig att de hade liten eller ingen aktivitet.

Vidare kan jag också konstatera att demokratiutvecklingen i Ryssland har försämrats väsentligt och korruptionen har blivit värre än någonsin sedan år 2000, då Putin blev president. Han har dessutom centraliserat staten alltmer och kontrollerar mediekanalerna. Yttrandefriheten och pressfriheten är hårt kringskurna. Putin har således mycket stora befogenheter och understödjer inte demokratiska krafter. Civilsamhället är också fortfarande svagt och förtroendet för staten är lågt. Mäter man kvantitativt så finns det många NGOs, men kvalitativt är de svaga. Det är tydligt att den ojämna maktfördelningen och det stora avståndet mellan staten och civilsamhället i Ryssland har ökat sedan Putin kom till makten. Rysslands centraliserade beslutsfattande är förmodligen det största hindret för ett allomfattande civilsamhälle, som bygger på den gemensamma grunden av liberal demokrati.

Korruption är ett svårfångat och komplext fenomen. Men mina resultat gav i alla fall en del svar på hur den påverkar marknaden och samhället. Förutom att korruptionen har ökat, har den i vissa avseenden ändrat karaktär sedan Putin efterträdde Jeltsin, då staten och byråkrater numera håller på att ta över näringslivet. Korruptionen leder till rättsosäkerhet och en snedvridning av den ekonomiska verksamheten. Den leder också till att investeringarna inte ökar. Dessutom ökar kapitalflykten till utlandet och det beror på den aggressiva miljön för företagen. Eftersom det saknas skydd för privat egendom kan konkurrens och marknadsekonomi inte fungera ordentligt. De viktigaste orsakerna till varför korruptionsnivån i Ryssland är mycket högre än i Estland, verkar sannolikt mestadels bero på brist på effektiva administrativa och rättsliga institutioner. Men även anledningar såsom lågt förtroende och bristande socialt kapital verkar spela en stor roll.

Förslag till vidare forskning kan exempelvis vara att undersöka vilka konsekvenser som EU-medlemskapet har gett Lettland och Litauen när det handlar om hur civilsamhället fungerar där och hur demokratiutvecklingen har gått. Det kan också vara intressant att undersöka den ryska minoritetens situation i Estland.

7. Källförteckning

Litteratur

Andersson, Staffan, 2002. *Corruption in Sweden, Exploring Danger Zones and Change*. Umeå: Umeå universitet

Bennich-Björkman, Li, 2001. ”Är de baltiska staterna redo för ett EU-inträde?”, s 43-60 i Bernitz, Gustavsson, Oxelheim (red) 2001. *Europaperspektiv*, Stockholm: Santérus förlag

Bjereld,Ulf, Demker, Marie, Hinnfors, Jonas, 2002. *Varför vetenskap?* Lund: Studentlitteratur

Götz, Norbert och Hackman, Jörg, 2003.*Civil Society in the Baltic Sea Region*. Burlington: Ashgate Publishing Company

Hellevik, Ottar, 1996. *Forskningsmetoder i sociologi och statsvetenskap*. Oslo: Natur och kultur

Hudock, Ann C.1999. *NGOs and Civil Society Democracy by proxy?* Malden: Polity Press

Larsson, Reidar, 1997. *Jämförande politik*, Lund: Studentlitteratur

Lundquist, Lennart, 1998. *Demokratins väktare: ämbetsmännen och vårt offentliga etos*. Lund: Studentlitteratur

Peters,Guy, 1998. *Comparative Politics Theory and Methods*. London: MacMillan Press ltd

Putnam, Robert, 1996. *Den fungerande demokratin-medborgarskapsandans rötter i Italien*. Stockholm:SNS

Sakwa, Richard, 2004. *Putin Russia´s choice*. London och NewYork: Routledge

Tikhomirov,Vladimir, 2001. *Russia after Yeltsin*. Burlington: Ashgate Publishing Limited

Yin, Robert K., 1994. *Case Study Research, Design and Methods*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.

Artiklar

Johansson, Erik 2003. ”Hon lockar svensk export till Estland””, i *Dagens Industri* 031205

Johansson ,Erik 2003. ”Norrköpingsföretag väljer Estland för sin framtid”, i *Dagens Industri* 031201

Håstad, Disa 2006. ”Ryske ekonomiministern bjuder in svenska investerare”, i *Dagens Nyheter* 060310

Internetkällor

www.balticguide.ee, 2006-01-07
<http://www.balticguide.ee/index.php/a2008>

www.freedomhouse.org, 2005-10-18
<http://www.freedomhouse.org/uploads/pdf/Charts2006.pdf>

www.jstor.org. 2005-12-18
Reform, State, and Corruption: Is Corruption Less Destructive in China than in Russia?
Yan Sun ,*Comparative Politics*, Vol. 32, No. 1. (Oct., 1999), pp. 1-20.

www.sida.se, 060202
<http://www.sida.se/sida/jsp/sida.jsp?d=439&a=1443>
<http://www.sida.se/sida/jsp/sida.jsp?d=439&a=1444>

www.swedishtrade.se, 2005-10-15
http://www.swedishtrade.se/ryssland/DocFile/ussiaarketntroduction2005_d229fb01-f6fd-43ed-bae2-fd50b227786b.pdf

www.students.washington.edu 2006-05-13
http://students.washington.edu/dancus/CIVIL_SOCIETY_IN_THE_BALTIC.htm
www.transparency.org, 2005-10-18

www.transparency.org 060308
http://www.transparency.org/policy_and_research/surveys_indices/cpi/2005

www.foi.se, 2005-10-19
http://www.foi.se/FOI/templates/Page____4108.aspx

www.sr.se, 2005-10-07
<http://www.sr.se/cgi-bin/ekot/artikel.asp?artikel=468451>

www.worldbank.org, 2006-01-08
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/RUSSIANFEDERATIONEXTN/0,,contentMDK:20251181~menuPK:517710~pagePK:141137~piPK:217854~theSitePK:305600,00.html>

Övriga källor

Lindén, Tove, 2004-10-15. *Föreläsning*

